

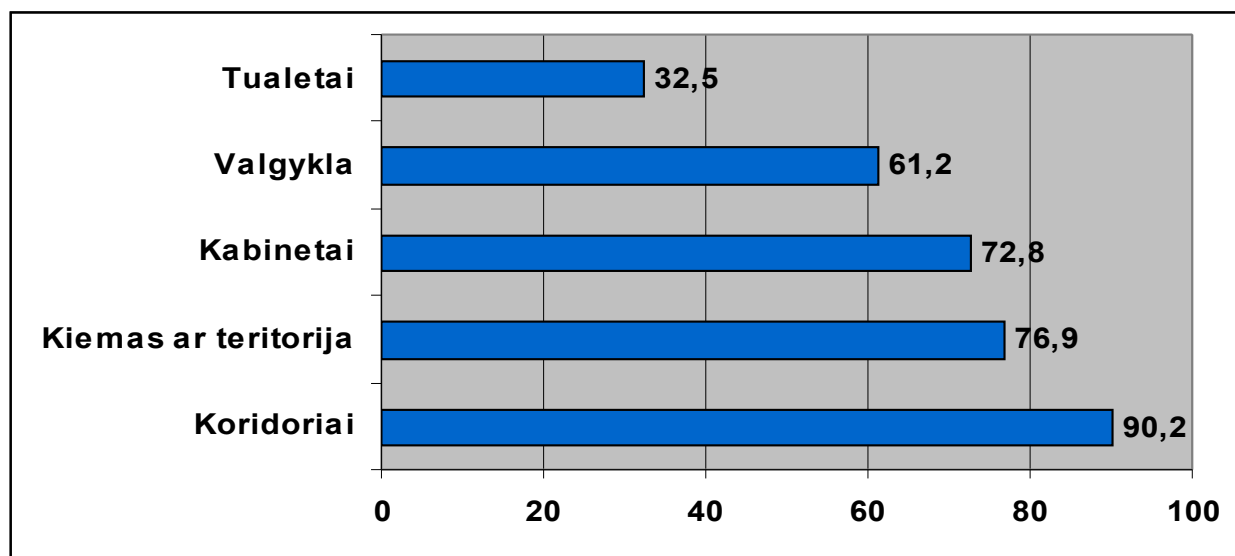
PATYČIŲ REIŠKINYS IR JO PAPLITIMAS

Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino, apibūdinančio patyčių reiškinį, kuris atspindėtų visą elgesio įvairovę, būdingą patyčioms. Galime rasti įvairių žodžių, skirtų šiam reiškiniui įvardinti: *priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, ujimas, kabinėjimasis, skriaudimas, pažeminimas, erzinimas*. Dažniausiai vartojami terminai – *patyčios ir priekabiavimas*.

Šiandieninėje visuomenėje vis labiau ir labiau patyčių reiškinys plinta tarp vaikų ir paauglių. Kartais patyčios yra painiojamos su humoru – sakoma, kad vaikai taip tik juokauja. Tačiau esminis skirtumas nuo pajuokavimo yra tas, kad patyčių tikslas – įskaudinti, pažeminti kitą.

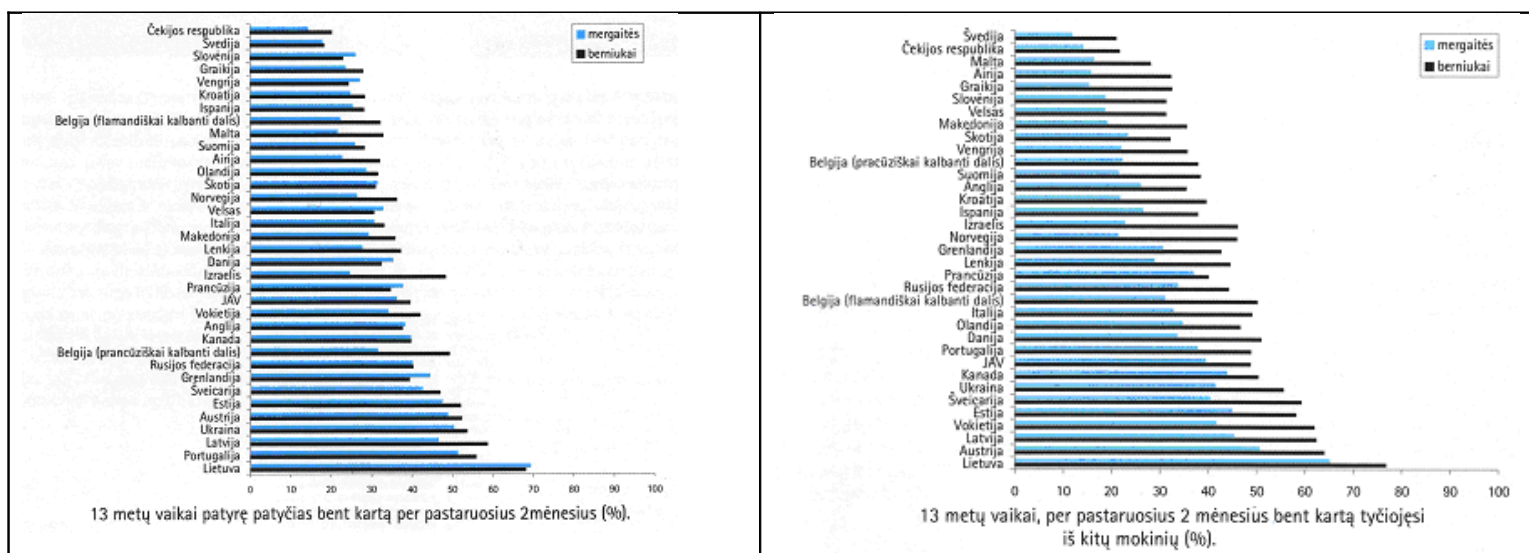
Kaip teigia psichologai R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė, patyčios yra pasiekusios tokį mastą, kad galima kalbėti apie patyčių kultūrą. Atrodo, kad Lietuvoje kitą žeminantis elgesys yra tapęs norma ne tik vaikams, bet ir nėra suvokiamas kaip problema visoje visuomenėje.

Patyčios mokyklose vyksta pačiose įvairiausiose vietose. Yra pastebima tendencija, kad tyčiojimas vyksta tokiu metu ir tokioje vietoje, kai yra mažiausiai suaugusiųjų priežiūros. Pavyzdžiui, daug patyčių vyksta pertraukų metu klasėje, mokyklos kieme ar koridoriuje (Valickaitė, 2003, 1 pav.).

1 pav. Dažniausiai mokinių minimos patyčių vietos mokykloje (%).

2002m. Pasaulinė sveikatos organizacija atlikto tarptautinį tyrimą apie patyčių paplitimą 35 skirtingose šalyse. Rezultatai rodo, kad Lietuvos vaikai itin daug patiria patyčių bei patys tyčiojasi iš kitų (2 ir 3 pav.).

PATYČIOS: MITAI IR REALYBĖ

Klaidingos visuomenės nuostatos apie patyčias

Visuomenėje gausu įvairių nuostatų apie patyčias. Klaidingus ir paplitusius įsitikinimus galime vadinti mitais. Patyčių prevencijoje yra svarbu tuos mitus atpažinti ir mėginti juos keisti. Aptarkime svarbiausias nuostatas apie patyčias.

1. **MITAS. *Vaikai yra vaikai. Juk jie tik juokais užkabinėja vieni kitus. Laikui bėgant, jie išaugs ir tyčiojimasis liausis. Todėl neverta kreipti dėmesio į tyčiojimąsi.***

TIESA. Iš tyčiojimosi nėra išaugama, tiesiog toks elgesys yra nukreipiamas kita linkme. Apie 60 proc. berniukų, kurie tyčiojosi iš savo bendraamžių vidurinėje mokykloje, iki 24 m. amžiaus padarė bent vieną nusikaltimą. Taigi tyčiojimasis tiesiog gali peraugti į kitokios formos agresyvų elgesį.

2. **MITAS. *Priekabiavimo aukos privalo pačios apsiginti ir susitvarkyti su šia problema.***

TIESA. Vaikai, iš kurių tyčiojasi jų bendraamžiai, dažnai yra jaunesni ar fiziškai silpnesni nei tie, kurie priekabiauja. Be to, priekabiavimo situacijose neretai yra viena auka ir keletas besityčiojančių vaikų. Kartais tyčiojimosi aukos neturi pakankamai gerai išvystytų socialinių įgūdžių, kaip užmegzti draugiškus santykius, ir negali vieni susitvarkyti su patiriama agresija.

3. **MITAS. *Didžiausia dalis tyčiojimosi atvejų būna ne mokykloje, o už jos ribų.***

TIESA. Nepaisant to, kad kartais tyčiojimasis vyksta už mokyklos ar pakeliui į mokyklą, ar iš jos, dažniausiai tyčiojimasis vyksta mokyklinėje aplinkoje: klasėse, valgykloje, mokyklos kieme, koridoriuose.

4. **MITAS. *Tik nedidelis skaičius mokinių patiria patyčias.***

TIESA. 2003 m. Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis kas ketvirtas mokinys (nuo 23 iki 27proc.) patiria dažną tyčiojimąsi ne rečiau kaip 2–3 kartus per savaitę, o šiek tiek daugiau nei 1/6 (17proc.) patys dažnai tyčiojasi iš kitų. Beveik 2/3 mokinių yra bent kartą patyrę kitų vaikų patyčias.

5. **MITAS. *Mokytojai žino, ar tyčiojimasis yra dažnas jų klasėse.***

TIESA. Tyčiojimasis neretai vyksta tokiose vietose ir tokiu laiku, kai niekas iš suaugusiųjų nemato, kas vyksta. Daugelis tyčiojimąsi patiriančių vaikų nediršta pasakoti apie patiriamas patyčias, nes bijo priekabautojų keršto ar baiminasi, kad niekas jais nepatikės, o priekabautojai neigs savo elgesį.

6. **MITAS. *Tyčiojimasis visada buvo ir bus mokyklose ir niekaip nesumažinsime priekabiavimo masto.***

TIESA. Užsienio šalių patirtis rodo, kad įmanoma sumažinti tyčiojimosi mokykloje dažnumą, kuriant ir įgyvendinant mokykloje tvarkymosi su tyčiojimusi programas, kuriose dalyvauja visi mokyklos bendruomenės nariai: mokiniai, mokytojai, tėvai, psichologai, socialiniai pedagogai, mokyklos administracija.

7. MITAS. *Kiekvienas vaikas privalo išmokti kovoti už save, todėl tam tikra priekabiavimo dozė nekenkia, o tik padeda sutvirtėti, užsigrūdinti.*

TIESA. Tyčiojimas nepadedą vaikui sutvirtėti, o žeidžia ir skaudina jį bei gali turėti ilgalaikes pasekmes. Jei vaikas „išmoksta apsiginti“ ir kovoja su tyčiojimusi naudodamas agresiją, tai tik dar labiau didina agresyvaus elgesio dažnumą mokyklose.

8. MITAS. *Skūstis, kad priekabiauja, yra kvaila ir vaikiška.*

TIESA. Vaikai bijo būti „skundikais“. Tiek tarp jų, tiek tarp suaugusiųjų vyrauja pakankamai dažna nuostata, kad „skūstis yra blogai“. Toks požiūris yra neadekvatus ir žalojantis. Priklijuodami „skundiko“ etiketę priekabautojai siekia, kad patiriantis patyčias vaikas niekam apie tai nepasakotų. Tuo tarpu vaikas, patiriantis patyčias, kaip tik gali sulaukti kokios nors pagalbos tik tuomet, kai kam nors apie tai papasakoja. Taigi labai svarbu, kad vaikas papasakotų kam nors iš jam patikimų suaugusiųjų apie tai, kas vyksta, nes efektyviam tvarkymuisi su tyčiojimusi būtinas suaugusiųjų dalyvavimas.

9. MITAS. *Tyčiojimosi situacijoje yra tik du dalyviai: priekabautojas ir auka. Todėl tai nėra didelė problema.*

TIESA. Daugelyje priekabiavimo situacijų dalyvauja ne tik priekabautojas ir auka, bet ir kiti vaikai, kurie gali būti įvairiuose lygmenyse: priekabiavimo šalininko, galimo priekabautojo, aukos gynėjo ir pan. Vaikai – stebėtojai gali būti įtraukti į priekabiavimą, gali išmokti priekabaujancio elgesio. Taigi tyčiojimosi problema apima ne tik priekabautoją ir jo auką, bet ir kitus vaikus.

10. MITAS. *Priekabiavimo aukoms reikia pagalbos, o priekabautojus reikia paprasčiausiai nubausti.*

TIESA. Neretai priekabautojams ne mažiau nei aukoms reikalinga pagalba. Dažnai vaikai tyčiojasi iš kitų, nes patys turi sunkumų namuose ar kur kitur. Todėl yra būtina pagalbą suteikti ne tik aukoms, bet ir priekabautojams.

Ar Jūsų vaikas patiria bendraamžių tyčiojimąsi?

Nėra specifinių ženklų, rodančių, kad Jūsų vaikas patiria kitų bendraamžių patyčias ar priekabas. Tačiau gali būti, jog Jūsų vaikas sunkiai bendrauja su vienmečiais ir galbūt patiria jų tyčiojimąsi. Jei pastebėjote, kad vaikas:

- *grįžta iš mokyklos su sugadintais daiktais, praradęs daiktą ar pinigus,*
- *turi mėlynių, įdrėskimų ar panašių žymių,*
- *pradėjo eiti kitu keliu iš namų į mokyklą,*
- *pradėjo nenorėti eiti į mokyklą be jokios aiškios priežasties,*
- *grįžęs iš mokyklos būna irzlus, nuliūdęs ar neįprastai emocingas.*

Sužinoję, kad jūsų vaikas tyčiojasi iš kitų:

- *Pirmiausiai pamėginkite ramiai pasikalbėti su savo vaiku apie tai, kas vyksta. Paskatinkite jį kalbėti ir papasakoti, kas skatina jį taip elgtis. Galbūt Jūsų vaikui reikalinga Jūsų pagalba?*
- *Jei nepavyksta su vaiku pasikalbėti iš pirmo karto, turėkite kantrybės. Parodykite vaikui, kad jums rūpi, kas vyksta, ir esate sunerimęs dėl jo.*
- *Siekiant sumažinti vaiko agresyvumą, gali prireikti ir kitų žmonių pagalbos: kitų šeimos narių, mokyklos psichologo, auklėtojo ar mokytojo.*
- *Nesitikėkite staigių vaiko elgesio pokyčių. Gali reikėti daug pastangų ir laiko, kad patyčios sumažėtų.*

Kuo galite padėti savo vaikui, jeigu jis patiria bendraamžių patyčias?

Sužinojus apie tai, kad Jūsų vaikas patiria bendraamžių patyčias, jums gali būti pikta arba liūdna. Kartais psichologinei tarnybai Vaikų linijai vaikai pasakoja, kad nedrįsta tėvams sakyti apie patiriamas patyčias, nes bijo nuliūdinti savo tėvus. O kartais vaikai nepasakoja tėvams apie patyčias, nes baiminasi, kad tėvai jais nepatikės arba tiesiog pasakys „Nekreipk dėmesio!“.

- *Jei vaikas papasakoja Jums, kad patiria bendraamžių patyčias, pirmiausiai išklauskite jį. Leiskite vaikui išpasakoti viską, kas jam nutiko.*
- *Pasakodamas apie bendraamžių patyčias vaikas gali laikyti save skundiku. Būtinai pasakykite savo vaikui, kad jis gerai padarė, papasakodamas Jums apie tai.*
- *Nepulkite sakyti „Nebūk skystablauzdis, juk tave tik erzina!“, „Visa tai praeis...“, „Tvarkykis su tuo pats“. Negalvokite, kad vaikas pats vienas susitvarkys su patyčiomis. Jei vaikas pasakoja Jums apie tai, kas vyksta, jis prašo Jūsų pagalbos.*
- *Nekaltinkite vaiko dėl patiriamų patyčių, sakydami: „Pats esi kaltas dėl to...“ Vaikai nėra kalti dėl to, kad iš jų tyčiojasi.*
- *Galbūt Jūs nujaučiate, kad Jūsų vaikas patiria patyčias, tačiau nedrįsta jums nieko pasakoti. Tuomet gal galite paklausti apie tai savo vaiko draugų ar mokytojų.*
- *Labai svarbu, kad Jūsų vaikas kam nors papasakotų apie patiriamas patyčias. Jeigu jis atsisako apie tai kalbėti su Jumis, pasiūlykite jam pasikalbėti su kuo nors kitu – šeimos nariu, mokytoju arba paskambinti į Vaikų liniją.*
- *Kai Jūsų vaikas papasakoja apie patyčias, labai svarbu, kaip Jūs reaguojate ir elgiatės toliau. Nevertėtų elgtis skubotai, pavyzdžiui, pulti susitikti ir pasikalbėti su besityčiojančio vaiko tėvais. Gali būti, kad būtent tokio elgesio Jūsų vaikas bijo. Jis gali baimintis, kad dėl to patyčios tik dar labiau sustiprės.*
- *Būtinai aptarkite kartu su vaiku, ką ir kaip toliau daryti. Galbūt Jūs galite vaikui pasiūlyti užrašyti, kaip iš jo tyčiojasi.*
- *Aptarkite galimybę drauge nueiti pasikalbėti su mokytojais. Gali būti, kad vaikas norės kalbėtis ne su savo auklėtoju, o su kitu mokytoju, su kuriuo kalbėdamas jis jausis saugiai.*
- *Labai svarbu, kad Jūs kalbėtumėtės su mokytojais apie patyčias, kad jie žinotų, kas vyksta. Gali būti, kad šaipomasi ne tik iš Jūsų vaiko, bet ir iš kitų vaikų. Negalvokite, kad Jūs keliate nemalonumus mokytojams ar bereikalingai eikvojate jų laiką. Jūs galite pasikalbėti ir su mokyklos direktoriumi ar direktoriaus pavaduotoju ir su jais pasitarti, kaip reaguoti į situaciją ir elgtis toliau.*
- *Prisiminkite, kad sumažinti ar sustabdyti patyčias – ne vieno žmogaus jėgoms. Efektyviam šios problemos sprendimui reikalingas aktyvus mokytojų, mokyklos administracijos, tėvų ir mokinių įsitraukimas.*
- *Patyčios nesiliauja iš karto. Tam reikia laiko. Padrąsinkit savo vaiką ir toliau pasakoti Jums apie tai, kas vyksta.*
- *Labai svarbu, kad savo vaikui sakytumėte, jog jį mylite ir stengiatės padaryti viską, kas įmanoma, kad jis jaustųsi saugus.*

Kaip tėveliai galėtų padėti kurti saugų ir draugišką klimatą mokykloje?

- *Aptarkite mokyklos disciplinos tvarką su savo vaiku. Parodykite, kad gerbiate taisykles ir padėkite savo vaikui suprasti, kodėl jos yra būtent tokios.*
- *Įtraukite savo vaiką į tinkamo elgesio namie taisyklių kūrimą.*
- *Kalbėkite su savo vaiku apie prievartą, kurią jis mato per televiziją, vaizdo žaidimuose ir galbūt kaimynystėje.*
- *Padėkite savo vaikui pamatyti prievartos padarinius.*
- *Išmokykite savo vaiką spręsti problemas.*
- *Padėkite savo vaikui rasti būdų, kaip galima išreikšti pyktį nežeidžiant kitų žmonių nei žodžiais, nei fiziškai.*
- *Pastebėkite bet kokį jūsų vaiko elgesį, keliantį nerimą.*
- *Būkite atviras bendravimui.*
- *Išklauskite savo vaiką, jei jis dalinasi susirūpinimu savo draugais.*
- *Būkite įsitraukęs į savo vaiko mokyklos gyvenimą padėdami atlikti namų darbus ar juos tikrindami, kalbėdami su jo mokytojais ir lankydami susirinkimus.*
- *Pasisiūlykite dirbti su mokyklinėmis grupelėmis, besirūpinančiomis smurto problema.*

Kaip vaikai išmoksta agresyvaus elgesio, taip galima juos išmokyti ir neagresyvių bendravimo būdų. Daug kas priklauso nuo mūsų, suaugusiųjų.

Parengė Gabijos gimnazijos psichologė Rūta Balnionytė

Literatūra:

- Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. *Patyčių prevencija mokyklose*. V., 2006;
 Karmaza E., Grigutyte N., Karmazė E.G. *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. V., 2007;
 R.Povilaitis ir kt. *Kuriame mokyklą be patyčių*. V., 2007.